

1 AUGUSTUS 1944.

JAARGANG IL, AFL. 4.

DE LEVENDE NATUUR.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

HOOFDREDACTEUR: Dr. JAC. P. THIJSSE, Bloemendaal.

Adres Redactie & Administratie: W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V.,
2e Oosterparkstraat 221/223, Amsterdam (O.).

Postchèque en Giro 15205. Gem. Girokantoor, Amsterdam V. 6482.

Uitgave van W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V., Amsterdam (O.).

Prijs per jaar f 6,80* bij vooruitbetaling.

(Prijsverhooging toegestaan door Depart. van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, onder No. 17796, N.P., dato 23 April 1941)

SUCCESSIE IN HET KORTENHOEFSE VEENGEBIED

Bij het doorbladeren van een van de oude jaarboeken van de Ver. tot Behoud v. Natuurmonumenten in Nederland, viel mijn oog op het verslag 1927—1928, waarin onder meer vermeld werd, dat de Kortenhoefse plassen door vuilstorting bedreigd werden en dat er toen al actief gewerkt werd tot het behoud ervan.

Gelukkig bestaan ze nog steeds, al zijn ze nog lang geen natuurmonument en het komt me zoo voor dat die kwestie van bedreiging momenteel nog urgenter is dan toen. Want meer dan ooit worden ze thans met vuilstorting bedreigd, zoals b.v. Kortenhoef en gedeelten v. d. Ankeveense plassen, en vele andere plassen door particuliere instellingen om er zand te zuigen.

Het was dan ook van groot belang, dat het zandwinningsrapport hier klaarheid in bracht, en dat het hele gebied op de lijst van het Nationale Plan staat. Voorlopig zijn ze dus gered, maar toch pas definitief, als ze in het bezit zijn van de Ver. tot Behoud v. Natuurmonumenten of een van de andere op dat gebied werkzame organisaties.

Evenals het Naardermeer heeft b.v. het Kortenhoefse plassengebied alle reden om te blijven bestaan, zowel uit recreatieoogpunt, als wel wegens de landschappelijke schoonheid en om 't wetenschappelijke belang.

Met het Naardermeer zal een groot verschil in flora en fauna opvallen, al een reden te meer, om ook deze te behouden.

Fig. 1. Bed van Waterdrieblad in de Kortenhoefse Plassen.

Foto Jaap van Dijk.

En deze drijfveer was het, waarom in 1943 door de N.J.N., district IV en leden van de sociologengroep der N.J.N. in dit gebied ijverig werd geïnventariseerd.

De voorlopige lijsten tellen nu al na 1 seizoen werken, heel wat namen. Zoo telt de mossenlijst ruim 40 soorten, nauwkeurig gedetermineerd, de vogellijst 65 vogels, waarvan de meeste broedvogels zijn, en als we hieronder zien vermeld, dat witgesterd blauwborstje, bruine kiekendief, snor, sprinkhaan-rietzanger en wouwaapje tot de broedvogels behoren, dat ijsvogel en roerdomp door velen gehoord en gezien zijn, dan is dit al geen slecht resultaat.

Nu is in 1943 vooral floristisch de meeste aandacht aan het gebied geschonken, en bestaat het plan het volgend jaar meer aan de vogelstand te besteden, zodat we nog heel wat verwachten.

Mijn plantenlijst bevat al ruim 200 namen, en als ik daarvan namen als malaxis, sturmia draadzegge, slangenwortel, welriekende nachtorchis, keverorchis, wortelloos kroos, gagel, galigaan enz. zie, dan is dit alleen al genoeg om te zeggen: „Dat mag niet verloren gaan”.

Er zijn hier uitgestrekte plassen, soms ondoordringbaar door galigaanvelden, soms door de

Fig. 2. In het Wilgen-Sporkenhoutbosch: Gagel, Vuilboom, Kamperfoelie.

Foto Jaap van Dijk.

hoogte van de zandbodem, die heel wat moeilijkheden oplevert. Alle mogelijke associaties van het laagveengebied vinden we er, en prachtig zijn de moerasbossen ontwikkeld, van hoge Elzenbossen tot geurende Sporken-Wilgenbroeken en slanke Berkenbossen aan toe, en tussen dat al denderende trilvenen, die een schitterende flora dragen.

Alle gegevens worden aan de Commissie voor Vecht en oostelijk en westelijk Plassengebied, in de wandeling „Vechtplassencommissie” geheten, ter hand gesteld, die zo ijverig op de bres staat voor het natuurschoon in deze streken.

In afwachting tot het al beschermd is, heb ik mij al vast 3 gedeelten als reservaten gedacht, waar de successie nauwkeurig is gadegeslagen en waarvan gedeelten afgebakend zijn en zullen worden (Permanente proefvlakte methode), en hier mogen van de inventariserende N.J.N.ers ook alleen maar de beste vogel- en planten-mensen komen, want daar moet alles zoveel mogelijk ongestoord blijven. Het bezoek aan een van die gebieden wordt nu besproken.

Toen onze voorouders in de Vechtstreek de vorige eeuwen het veen baggerden en het op de veenrichels, veenregels, of ook wel legakkers genaamd, te drogen zetten, zouden ze wel nooit vermoed hebben, dat er zich in de loop der jaren tussen en op die „regels” een schier ondoordringbaar veld van riet en zeggen zou ontwikkelen, die nu door plantensociologen met veel aandacht bekeken en bestudeerd zouden worden.

We zullen het verleden echter laten rusten en eens gaan kijken wat er dan wel aan te zien is, en waarom we hopen, dat dit gebied voor altijd voor het nageslacht behouden zal blijven.

We landen dan op de legakker, die we na lang roeien bereikt hebben, banen ons een weg door het bos, dat hij draagt, en treffen voor ons een heerlijk trilveen aan, gelegen in een van onze „reservaten”. Ge moet er echter niet lang op toeven, wilt ge er niet doorzakken.

„Open” water bevindt zich hier haast nergens meer, hoewel de afstand tussen de twee regels toch vrij groot is. Alleen als we ons naar het midden begeven, terwijl het water ons tot de knieën staat, dan zien we daar in een klein binnenplasje enkele waterlilies met sterk verminderde vitaliteit een geweldige strijd voeren tegen het aldaar steeds meer opdringende riet en lisdruzen, die alle ruimte opeisen, en duidelijk zien we de laatste phase van de lily, want al heel wat bladeren verheffen zich boven het water.

Het trilveen zelf bevat nog maar weinig hoog riet meer; hier heeft het op zijn beurt ook weer de strijd moeten opgeven.

Overall in de directe omgeving is de zandbodem vrij hoog en nergens treffen we in de grotere plassen een diepte van meer dan 1 à 2 m aan. Er zijn zelfs gedeelten waar die niet meer dan een halve meter bedraagt en als de boot dan langzaam door de ijle mattenbiezen schuurt, is het zand duidelijk te zien. Dat deze zandbodem soms zo direct te zien is, en niet door een andere grondsoort bedekt, is voor de vegetatie van veel belang (weelderige gagelgroei).

Inplaats nu dat het riet het mattenbies en de kleine lisdodden gezelschap komt houden op de daarvoor geschikte diepte, is het hier veelal de galigaan, die de plaats inneemt. Soms beslaan deze galigaanvelden vele tientallen vierkante meters en vormen ondoordringbare wildernissen, waarin sprinkhaanrietzangers en bruine kiekendieven hun onbereikbare nesten bouwen.

In het Naardermeer ontbreekt de galigaan en de oorzaak daarvan vermoedt Dr v. Zinderen Bakker in het keukenzoutgehalte (blz. 93 Naardermeerboek). In 1875 is de plant er echter door Oudemans verzameld (Herbarium Hortus Botanicus).

Ik acht dat hoge zoutgehalte in het geheel geen voorname factor, want in Bots-

hol ($\pm 950,01$ mg Cl per liter), groeit de plant even welig als in Nieuwkoop en hier.

Het aantal watermonsters dat ik tussen de galigaanvelden nam, en onderzocht (Mei-Juni 1943) gaf het volgende resultaat:

Botshol:	water	tussen	galigaan	omgeving	fort	1061	mg.	Cl.	p. l.
	„	„	„	„	N.W.hoek	945,01	„	„	„
Nieuwkoop:	„	„	„	„	t. W. van de Mije				
					omgeving Zegveld	97,9	„	„	„
Kortenhoeft:	„	„	„	„	(3 monsters ver-				
					schillende plaatsen)				
					resp.	85,21	„	„	„
						74,9	„	„	„
						63,9	„	„	„

Fig. 3. *Sturmia* in het Heimans-reservaat te Kortenhoeft.

Foto Jaap van Dijk.

Het keukenzoutgehalte blijkt dus in het geheel van geen belang (mits natuurlijk niet te hoog), zodat het onder de chemische invloeden uitgeschakeld kan worden.

Tüxen beschrijft de galigaan sociologisch in het Mattenbies-Rietgezelschap (*Scirpeto-Phragmitetum*), maar naar het voorkomen van de plant in Kortenhoef valt af te leiden (en op andere laagveengebieden), dat ook dit weer voor ons land niet kan gelden, want komt de plant in de rietkragen voor, dan zijn die kragen binnen afzienbare tijd door *Cladium* overheerst. Nu komen in die kragen voor de galigaan erin optreedt voornamelijk mattenbies, kleine lisdodde, grote egelskop, holpijp en waterscheerling voor. In andere gedeelten is het alleen lisdodde met snavelzegge. Komt de galigaan erin voor, dan houden het van eerstgenoemde planten niet veel uit. Grote boterbloemen handhaven zich nog het beste en nieuwe duiken aan de horizon op waaronder vooral cyperzegge en snavelzegge de voornaamste zijn. *Cladium* breidt zich nu snel uit en beslaat hele velden.

Die galigaan moet dus goed in het oog gehouden worden en wellicht is dit alles al een voorname reden om de galigaan met enkele andere van het *Scirpeto-Phragmitetum*, dat hier dus fragmentair genoemd kan worden, en met de grote zeggesoorten als een apart gezelschap te bestempelen. In het successieschema wordt dit gezelschap dan ook als *ass. met Cladium* genoemd.

Zoo zou dus de galigaan best deel uit kunnen maken van een nog niet in de literatuur beschreven gezelschap, dat op het *Scirpeto-Phragmitetum* volgt, en dat gezien de grote zeggen, die er welig in gedijen tot een van de gezelschappen van het Grote Zeggenverbond zou kunnen behoren.

Op de duur ontstaat hieruit het moerasbos, soms zonder verdere tussenstadia.

Er zijn ook gedeelten waar zich vroeger legakkers bevonden hebben, die in de loop der jaren door de stormen weggeslagen zijn en op die ondiepe plekken vormt de snavelzegge, zonder de galigaan, grote miniatuur zeggebossen. Ook wel groeit hier het waterdrieblad, dat met zijn lange uitlopers, steeds meer het diepere water binnendringt en er grote complexen van wel 25 en 50 m² beslaat, en die vooral in 't voorjaar een onvergetelijke aanblik opleveren met hun prachtig witte franjebloemen.

Bij onze legakker zelf komt de draadzegge het waterdrieblad een handje helpen om het verlandingsproces te versnellen. Het geheel krijgt een karakter van een trilveen zoals hier. Op zichzelf is de draadzegge ook al een zeldzame plant, maar dat zoudt ge hier niet zeggen, gezien het massale voorkomen. Het weinige riet dat er al was voelt zich door de opdringende waterklavers en zeggen in zijn eer aangetast en er ontstaat een geweldige strijd om de overmacht. Die behoudt het naar de kant van het midden, waar het dieper is, maar op andere plekken is de strijd al lang opgegeven en daar zijn de pioniers van het *Caricetum fuscae* (kleine zeggenverbond) als overwinnaar te voorschijn gekomen en wordt het niet steeds ijler en kleiner. Het schijnt wel of in dit gedeelte van de Kortenhoefse plassen het *Caricetum filiformis* (draadzegge-melkeppe gezelschap), het waterdriebladveld als aanknooppingspunt beslist nodig heeft, want in

Fig. 4. Frangeveenmos
(*Sphagnum fimbriatum*).
Foto Jaap van Dijk.

de 4 verschillende plaatsen waar de associatie voorkomt, treedt het waterdrieblad overvloedig op.

Elke ass. heeft in een bepaald seizoen een bepaald aspect, maar deze heeft dit wel in 't bijzonder: waterdrieblad, veenpluis, moerasvarens, draadzegge, de handekenskruiden, de kleuren wisselen elkaar in bonte opeenvolging af.

Het is vooral in dit verbond dat de sturmia optreedt (verbondskensoort *Caricion fuscae*) en er met grote aantallen haar levensperiode geheel doorloopt. Sociologisch weten we van die sturmia nog niet veel, maar zowel in Botshol en Nieuwkoop, als hier, waar de plant voorkomt, wordt ze veelal door dezelfde planten begeleid en is het milieu vrijwel gelijk. Riet, vloozegge en (of) padderus zijn wel heel typische begeleiders. Verder speelt het sphagnum een belangrijke rol en is de gemiddelde zuurgraad van de zojuist genoemde plaatsen 5,7. Deze hele zone, waarin de sturmia staat, bevat in hoofdzaak de volgende planten: *Menyanthes*, *Comarum*, *Carex lasiocarpa*, *Carex canescens*, *Carex inflata*, en enkele andere kleine *Carices*, *Lysimachia thyrsiflora*, *Drosera rotundifolia*, *Viola palustris*, *Hydrocotyle*, *Orchis junialis* en *protermisa*, *Dryopteris Thelypteris*, *Peucedanum*, *Juncus subdonulosus*, *Epilobium spec.*, *Eriophorum* en enkele andere. Rijkelijk komt hier het *Utricularia minor* (klein blaasjeskruid) voor, terwijl naast de *Sphagnales* vooral het *Drepanocladus lycopodioides* (wolfsklauwmos) in grote hoeveelheden aanwezig is.

Deze vormen allen met het *Sphagnum* als het ware een prachtig isolatiemateriaal tegen het binnendringende water, dat onder invloed van de vorige plantengroei een PH van 6.5—6.2 had en nu steeds oligotropher en zuurder wordt. De successie kan nu op verschillende wijzen voortschrijden — en hiervan hebben we drie voorbeelden, bijna in de onmiddellijke omgeving aanwezig.

In de zône zijn hier en daar al miniatuur gagelstruiken en wilgjes aanwezig, die de eerste pioniers zijn van het komende moerasbos. Heel eenzaam staat er een berk van een meter hoogte tussen, waaromheen het aantal kiemplantjes van *Alnus glutinosa*, *Betula pubescens* en *Salix aurita* zo groot is, dat er gedeelten zijn van een halve m², waar niets anders staat. Hier en daar bevindt zich wat *Molinia*, maar deze vervult hier geen belangrijke taak, in tegenstelling met de verdere successie van dit gezelschap in reservaat II, waar het pijpestrootje bultvorming vertoont en daar met de gagel als pionier optreedt, maar daarover straks.

Hier dus banen de *Myrica Gale* en *Salix aurita* en *S. cinerea* de weg en worden gevolgd door *Alnus*, *Betula* en *Frangula alnus*. Nog later treden *Rubus* en *Viburnum opulus* hier en daar op en het moerasbos is zijn bestaan begonnen.

Het ze kan zich ook voordoen, n.l. dat het veenmos zo overheerst, dat er nieuwe soorten optreden die naast *Sp. squarrosum*, *fimbriatum* en *palustre*, optreden, en het veenmostapijt duldt dan alleen die planten in zijn nabijheid, die mee opgaan om niet in 't tapijt te verstikken. Een prachtig voorbeeld hiervan is de ronde zonnedaauw, waaraan duidelijk steeds weer de nieuwe loten te zien zijn. En er zijn heel wat plekjes, waar ik die verwoude strijd kan gadeslaan en waar kiemplant van boom en struik in het veenmos ondergaan.

Willen we het 3e voorbeeld van het verdere verloop der successie bezien, dan roeien we even verder naar het 2e reservaat, waar in de zône, die ongeveer uit dezelfde planten bestaat, nieuwe optreden. Hier is de padderus b.v. veel algemener en van de *Carices* verschijnen veel nieuwe soorten waaronder *Carex flava* var. *oederi*, *C. pulicaris* en *C. echinata* en hier in het veld met grote plukken zonnedaauw en watervanell verschijnt naast de sturmia, maar in grotere hoeveelheden, de *Malaxis*. Nu lijkt deze hele hock al meer op een hoogveengebied, als we het trilveen in het Heimansreservaat een overgangveen willen noemen, want behalve de *Malaxis* komen in dit reservaat ook *Erica tetralix*, *Molinia coerulea*, *Osmunda regalis* en *Potentilla erecta* voor en dit alles is al een heel mooi resultaat. Door de ontginning zijn overal in ons land de ass. van het *Caricion fuscae* (waarvan in Kortenhoef alles 4 de gezelsch. aanwezig zijn, nl. 2 fragmentarisch en 2 buitengewoon goed), en drie van het *Sphagnion fuscii*, steeds zeldzamer geworden, en zeker is dit met een van de gezelschappen van het laatste verbond het geval. Hiertoe behoort nl. de *Malaxis*, die met *Scheuchzeria* en *Carex limosa* de voornaamste kensoorten zijn. Alle drie zijn uiterst zeldzaam en daarom wordt deze associatie (het *Caricetum limosae*) gewoonlijk fragmentair gevonden.

We zijn met de vondsten van *Malaxis*, de plant van de zure hoogvenen geweldig blij, en de mogelijkheid, mits natuurlijk bij volledige ongestoordheid, dat er zich in de loop der jaren een volledig hoogveen zal ontwikkelen met *Erica*, *Calluna* en *Andromeda* op de drogere plaatsen en *V. oxycoccus* op de vochtige, is in 't geheel niet uitgesloten.

Zolang echter het veenmos voortdurend weggehaald, en dus de verdere successie ernstig gestoord wordt, is hier geen sprake van en wordt zelfs de *Malaxis* met ondergang bedreigd.

In ditzelfde reservaat slaat *Molinia coerulea* in de associatie *Coricetum filiformis* met bultvorming op in het veld dat hier voornamelijk bestaat uit: *Phragmites*, *Cladium*, *Viola palustris*, *Comarum*, *Peucedanum*, *Eriophorum*, *Lysimachia thyrsiflora*, *Pedicularis palustris*, *Menyanthes* en *Carex lasiocarpa*, *C. echinata* en *C. inflata* en waarschijnlijk de *Carex diandra* ook.

Ze wordt dan direct begeleid door de *Myrica Gale*, waarna *Osmunda* opslaat en verder de reeds bekende struiken van het *Soliceto-Franguletum*. Er is een gedeelte bij, op een iets droger gelegen terrein waar *Erica* in goed bloeiende, mooi ontwikkelde exemplaren ruimschoots aanwezig is en daar is de bultvorming van *Molinia* wel zeer massaal. Dit is dus een prachtig voorbeeld van *Molinia* als voorloper van het moerasbos.

Fig. 5. Rood Viltmos (*Aulacomnium palustre*).
Foto Jaap van Dijk.

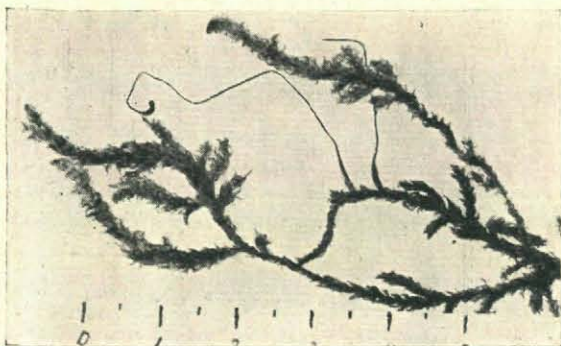

Fig. 6. Wolfsklauwmos. (*Drepanocladus lycopodioides*).
Foto Jaap van Dijk.

Nog een andere associatie van het *Caricion fuscae* is de voorloper van het sporken-wilgenbroek nl. de associatie van *Carex Canadensis* en *Agrostis Canina* (afgekorte zegge en kruipend struisgras gezelschap).

Hierin zijn het vooral de *Carices canescens*, *echinata* en *panicea* die er overvloedig voorkomen. Deze associatie komt in vele gedeelten van het plassengebied voor en in tegenstelling met het *Caricetum filiformis* op meer in het oog lopende en beter bereikbare plaatsen. Ze zijn daarom nogal aan menselijke invloed onderhevig en staan bloot aan de blanke zeis. Het moerasbos wordt nu voorkomen en er ontstaat een *Molinion phase*, die veel weg heeft van het door Dr v. Zinderen Bakker en Dr Vlieger in het Naardermeerboek beschreven gezelschap van *Sonchus paluster*. Gelukkig echter hebben we, in reservaat „3”, gedeelten waar de successie ongestoord kan plaats vinden en daar ontstaat hieruit weer het moerasbos.

Het sporken-wilgenbroek is in alle gedeelten van dit gebied buitengewoon mooi ontwikkeld en intens genieten we als we op het uitgestrekte veenmostapijt staan, onder het bloeiende sporkenhout, de schitterende kamperfoelie en de evenzeer geurende Gagel en als de snor dan onophoudelijk zijn geluid laat horen, wanen we ons ver weg van de bewoonde wereld, zeker ergens in het oosten van ons land en niet in het plassengebied op enkele uren fietsen van de grote stad.

De gagelstruiken zijn veelal wel 2 à 3 meter hoog en nemen een grote ruimte in. Behalve deze plant vinden we er ook nog *Salix aurita*, *S. cinerea*, *Frangula alnus*, *Alnus glutinosa*, *Viburnum opulus* en vooral is soms de *Betula pubescens* buitengewoon goed ontwikkeld en in gedeelten waar het bos al van oudere datum is, neemt deze een grote plaats in. De bodem is sappig en vrij zuur (PH metingen geven resp. 5.9 — 4.6 — 5.2 — 5.5 aan) en zo nu en dan grijpen we ons aan een stam vast, als een verraderlijke plek ons doet wegzinken.

Bijna overal zijn het *Sphagnum squarrosum*, *fimbriatum* en *palustre* die de boventoon voeren en soms *rubellum*. Verder vinden we aan de voet der stammen vooral veel *Mnium hornum* (gewoon sterremos). Soms ook is het stekelslaapmos (*Brachythecium rutabulum*), fijn laddermos (*Eurhynchium Stokesii*) rondbl. sterremos (*Mnium rostratum*) en kantmos (*Lophocolea heterophylla* en *bidentata*) die we vinden, maar die zijn verre in de minderheid.

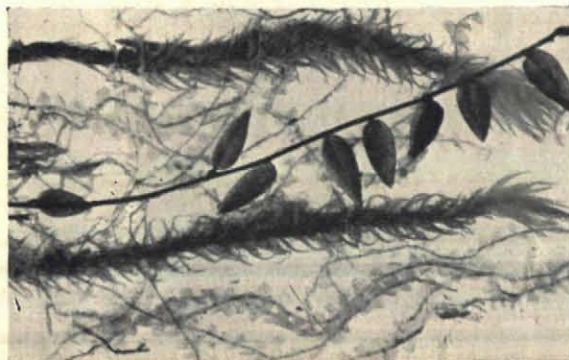

Fig. 7. Rood Viltmos (*Aulacomnium palustre*). Op den achtergrond: Buidelmos (*Calypogeia trichomanis*). Voorop: Veenbes (*Vaccinium oxycoccos*). Foto Jaap van Dijk.

Meer komt het glanzend platmos (*Plagiothecium denticulatum*), met het rood viltmos (*Aulacomnium palustre*) voor, met ertussen steevast het leuke levermosje *Calypogeia trichomanis*. En vooral deze laatste drie mossen vinden we met de *Spagnales* steeds weer in dit bostype terug (Denekamp-Botshol), en hoewel we over de sociologische plaats van de mossen en de paddenstoelen nog niet veel weten, is bij steeds nauwkeurig noteren en determineren van de mossen toch wel iets te bereiken. De kruidlaag blijkt in dit broek niet veel te omvatten. *Cladium*, met wat *Phragmites*, *Iris Pseudacorus* en *Carex Pseudocyperus* als relict van het *Phragmitetum*; *Comarum*, *Menyanthes*, *Carex lasiocarpa* en *C. echinata*, soms andere kleine *Carices*, waaronder *C. inflata*, *Lysimachia thyrsiflora*, *Dryopteris Thlypteris*, *Osmunda*, *Peucedanum*, als relict van het *Caricion fuscae*, treden nog wel eens op, maar nooit in grote hoeveelheden. In het voorjaar bloeit er heel aardig het moerasviooltje en deze is het ook, die ons onder een bloeiende kamperfoelie en een stekelige galigaan een afscheid toeroept, als we de terugweg willen aanvaarden. De tocht terug valt al even lastig als heen en na veel moeite en geklauter bereiken we tenslotte de akker, waarlangs de boot gemeerd is om huiswaarts te keren. Voor vandaag is het genoeg. We hebben heel wat gezien en hierbij zal ik het voorlopig laten. Wellicht is een andere keer gelegenheid om u nog meer te vertellen van andere delen van het plassengebied, want flora en fauna van Kortenhoef zijn onuitputtelijk. JAAP v. DIJK.

LITERATUUR: De volgende werken zijn uitstekend te gebruiken voor hen, die meer wensen te weten over plantensociologie en andere onderzoekingen in het veengebied.

1. *Het Naardermeer*, uiterst belangrijk boek, door Dr v. ZINDEREN BAKKER en Ir J. Vlieger, over het natuurmonument.
2. *Het Naardermeer*, Verkade's album, door Dr JAC. P. THIJSSE.
3. *Inleiding tot de plantensociologie*, door Jz. MELTZER en V. WESTHOF, een prachtig werk vooral voor beginnende sociologen.

4. *Die Pflansengesellschaften N.W. Deutschlands*. Overzicht der plantengemeenschappen in N.W. Duitsland. Uiterst waardevol proefschrift van Dr TÜXEN, verschenen 1929 (niet van toepassing op ons land).
5. *Overzicht der plantengemeenschappen in Nederland*, door V. WESTHOF, JOH. v. DIJK en H. PASSCHIER. Dit geeft een overzicht van de gezelschappen in ons land met de kensorten.
6. *Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten*. Jaarverslag 1927—1928.
7. *Kortenhoef I*, door JAAP v. DIJK. Gestencilde uitgave van N.J.N. district IV, dat nog tijdens de inventarisatie in 1943 verscheen, met 'globaal overzicht van de voornaamste associaties en het successieschema.
8. *Geïllustreerde flora* van HEIMANS, HEINSIUS en THIJSSSE: het hoofdstuk Algemene Plantkunde, met een prachtige uiteenzetting van de leer der plantensociologie.

VOGELBESCHERMINGSWACHTEN

De Vogelbeschermingswachten die gedurende de laatste jaren in verschillende plaatsen van ons land zijn gevormd, hebben door hun propaganda en activiteit de belangstelling van zeer vele natuurvrienden gericht op het actieve vogelbeschermingswerk.

Het is daarom wellicht niet overbodig op deze plaats eens eenige aandacht aan de vogelbeschermingswachten te schenken, zoowel om in het algemeen meer bekendheid te geven aan het werk van deze organisatie's, als ook om te bewerkstelligen, dat nog meer vogelliefhebbers dan thans zich met de actieve vogelbescherming zullen gaan bezig houden.

Een Vogelbeschermingswacht is een plaatselijk georganiseerde werkgroep die zich in de directe omgeving van de plaats waar zij gevestigd is, bezig houdt met vogelbescherming in den ruimsten zin van het woord. Zij telt niet al te veel medewerkers, omdat hierdoor de mogelijkheid bestaat, dat alle medewerkers regelmatig bijeenkomen om de verschillende werkzaamheden te bespreken. Deze werkzaamheden zijn uitgebreid en zeer verschillend van karakter, doch kunnen eenvoudig in twee groepen gescheiden worden, nml. de *propagandistische*- en de *controleerende* werkzaamheden. Met opzet wordt hier de propaganda het eerst genoemd, omdat deze verreweg het meest belangrijk is. In de eerste plaats is het de taak van een vogelbeschermingswacht om de vogelbeschermingsgedachte uit te dragen in die kringen waar voor deze idee geen — of te weinig — belangstelling bestaat. Door voorlichtend werk moet zij het groote publiek duidelijk maken dat vogelbescherming niet moet worden opgevat als een liefhebberij van een kleine groep vogelliefhebbers, doch dat vogelbescherming een aangelegenheid is die het geheele volk betreft. Voor deze propaganda is wel het gesproken woord het meest geschikt en het organiseren van lezingen over vogels en vogelbescherming is dus een zeer geschikte methode om propaganda te voeren. Ik wijs hier op de uitstekende serie lezingen die de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek in de afgelopen winter heeft doen houden. Sprekers van naam hebben in de Zaanstreek aan honderden Zaanse landbouwers de schoonheid van het eigen landschap en de beteekenis van zijn gevederde bewoners in woord en beeld gedemonstreerd en deze lezingen hebben een ongekend succes gehad.

Dan is er de propaganda in meer speciale kringen. Zoo is het zeer wenschelijk dat door vogelbeschermers eens contact wordt gezocht met het onderwijs. In de praktijk is gebleken dat voorlichting inzake b.v. het fabriceren van nestkasten, wintervoeding enz. zeer op prijs wordt gesteld. Zeer vele onderwijzers verleen graag hun medewerking aan de propaganda van vogelbescherming, doch het is zaak dat zij dan ook weten op welke wijze deze dient te worden aangepakt. Door contact met een vogelbeschermingswacht hebben zij de deskundige voorlichting achter de hand en in de praktijk is gebleken dat hierdoor in de schoolklassen een zeer doeltreffende propaganda kan worden gevoerd. In overleg met de onderwijskrachten is het voorts wel eens mogelijk om excursie's op kleinen schaal te organiseren, waarbij telkens een aantal scholieren mee naar buiten genomen wordt en hen aan de hand van de vogels die onderweg worden gezien, het noodige omtrent vogels en vogelbescherming wordt medegedeeld. Dit behoeven geen groote excursie's te zijn; een wandeling van een uur in het stadsbosch of -park kan al heel aardige resultaten opleveren.

Ook deelname van scholieren aan nestkastonderhoud en controle kan zeer goede gevolgen hebben. Zoodra de belangstelling voor de levende vogel in de vrije natuur is gewekt, is de drang tot baldadigheid waardoor ieder jaar zooveel verdwijnt en vernield wordt, geheel verdwenen.

Veel vogelbeschermingswachten hebben zich ook in verbinding gesteld met die dienst der gemeente, die de plantsoenen en stadsparken beheert. Daardoor werd veelal meer dan voorheen door genoemde diensten rekening gehouden met de vogelbeschermingsbelangen en werden nestkasten ter beschikking gesteld en vogelboschjes aangelegd.

Enkele gebieden die met succes door den propagandist kunnen worden betreden zijn hier aangewezen. Maar er is stellig meer. In iedere plaats zijn weer andere toestanden en in iedere plaats zijn dus andere mogelijkheden. Zoo is het b.v. in veel plaatsen van ons land gewenscht dat eens deskundig wordt uiteengezet welke rol de roofvogels in de natuurlijke samenleving vervullen. Onkunde en misverstand doen jaarlijks nog tientallen, zoo niet honderden, roofvogels omkomen.